

ACTUACIÓ EN L'ESPAI MUSEÍSTIC I EN L'ARXIU PARROQUIAL DEL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA DE MATARÓ

Nicolau Guanyabens i Manuel Salicrú
Museu Arxiu de Santa Maria, Mataró

1. PRESENTACIÓ DE LA INSTITUCIÓ

El Museu Arxiu de Santa Maria - Centre d'Estudis Locals de Mataró, és la institució que té cura de la gestió del patrimoni històric, artístic i cultural de la parròquia de Santa Maria de Mataró. Aquesta parròquia és la més antiga de la ciutat, documentada l'any 1008, única a la ciutat fins a l'any 1866. Pel que fa al vessant museístic, l'entitat té el número 119 en el Registre General de Museus i té obertes quatre seccions (el Conjunt dels Dolors, la Sala de Síntesi i les Seccions del Roser i de les Santes). Presenta, també, exposicions temporals de producció pròpia a la Sala Polivalent.

En referència als fons documentals, l'arxiu és d'una gran importància per a la ciutat, ja que custodia tota la documentació generada per la parròquia al llarg dels temps i, a més, gran nombre d'aportacions particulars (col·leccions privades, fons d'entitats i fons d'empreses). En el camp de la promoció i la difusió culturals, el Museu Arxiu edita la revista quadrimestral d'història local *Fulls del Museu Arxiu* des de 1978, organitza anualment des de 1984 les Sessions d'Estudis Mataronins, tribuna d'historiadors, les comunicacions de les quals també es publiquen. Per conèixer l'actualitat de la institució, hom pot visitar la web www.masmm.org.

1.1 BREU HISTÒRIA

La institució Museu Arxiu de Santa Maria va néixer l'any 1946 sota la direcció de l'arxiver Lluís Ferrer i Clariana, amb el suport del rector mossèn Antolí Vancell i amb la col·laboració de «l'Obra de Sant Francesc», associació religiosa creada amb la finalitat de recuperar i rehabilitar el patrimoni cultural de tipus religiós de Mataró i del Maresme que havia estat afectat pel període bèl·lic. A banda de la restitució

d'obres artístiques i de significatives restauracions de temples, sabem que la secció d'arxiu, aleshores instal·lada a l'antiga Sala de l'arxiu de l'Obra i de la Comunitat de Preveres, va dur a terme importants tasques de conservació i classificació documental. Testimoni de la seva activitat és la monografia *Santa Maria de Mataró, la parròquia, el temple*, de Lluís Ferrer, obra en dos volums, publicats el 1968 i el 1971. Amb la mort de Ferrer s'obrí un període incert d'inactivitat.

Tanmateix, l'any 1974, el Museu Arxiu començà una nova etapa, amb un equip renovat i amb el ple suport del rector mossèn Francesc Pou. Durant els primers deu anys s'obriren les seccions del museu, s'inicia l'edició de la revista *Fulls del Museu Arxiu* i també es realitzen les primeres Sessions d'Estudis Mataronins. Es classificà i s'ordenà el fons documental per facilitar l'accés a usuaris i investigadors. De seguida la sala antiga, situada sobre la sagristia, quedà petita a causa de l'ingrés de donacions i dipòsits. El juliol de 1985 s'inauguraren les noves instal·lacions a la casa número 3 del carrer de Beata Maria, annexa als edificis de la basílica, fet que va permetre l'accés directe a les seccions del Museu ubicades a l'església. Aquesta seu disposa d'una sala de consulta amb hemeroteca auxiliar, una biblioteca especialitzada i una sala de conferències i exposicions a la planta baixa.

L'any 1991 es constituí l'associació cultural sense afany de lucre Museu Arxiu de Santa Maria - Centre d'Estudis Locals de Mataró, integrada per tots els membres de l'equip. D'aquesta manera, es formalitzà l'entesa amb la parròquia ja que, mitjançant conveni, l'associació es feia càrrec de la gestió del patrimoni històric, artístic i cultural de Santa Maria i, en conseqüència, de la gestió del Museu Arxiu, de titularitat parroquial. Han passat més de trenta anys des de la represa de les activitats l'any 1974, i la institució s'ha consolidat com a equipament de primer ordre en el teixit cultural de la ciutat de Mataró.

2. ANY DEL MIL·LENARI, ACTUACIONS DE REMODELACIÓ A LES SECCIONS DEL MUSEU

Enguany, s'estan dedicant esforços a renovar les quatre seccions museístiques. Gràcies al conveni subscrit entre el Museu Arxiu de Santa Maria i el Patronat Municipal de Cultura (avui Institut Municipal d'Acció Cultural), ha estat possible la remodelació tant de la Sala de Síntesi, com de les altres dues seccions del museu (les Santes i el Roser). La remodelació d'aquestes tres seccions es va inaugurar el passat 15 de maig, dintre dels actes commemoratius del Mil·lenari de Santa Maria. A més, és en fase de projecte la rehabilitació i museïtzació del Conjunt dels

Dolors. L'equip del Museu Arxiu espera que sigui el 2009 l'any de la modernització museística d'aquest valuós conjunt.

A la Sala de Síntesi, s'hi ha fet treballs bàsics de renovació de pintura i il·luminació. També s'hi ha incorporat diverses peces procedents de les excavacions arqueològiques de l'Hort del Rector i de la capella de Sant Josep, i s'ha valorat el conjunt de peces exposades, amb incorporació de noves vitrines i de nova retolació, que facilita la comprensió del conjunt i del recorregut per la història de la parròquia i de l'església de Santa Maria al pas del temps.

A les altres dues seccions (les Santes i el Roser) s'han fet treballs bàsics de pintura i correcció de la il·luminació, a més de la renovació de la retolació. Al Roser s'ha intentat de reforçar la visió de les peces d'època barroca i restes d'antics retaules que Santa Maria conserva. La nova retolació documenta les peces i alguns dels seus autors.

A la secció de les Santes s'han fet igualment els treballs bàsics de pintura i il·luminació, i s'ha plantejat una nova ordenació de les peces litúrgiques exposades en la sala de la planta baixa, amb incorporació de nova retolació indicativa de la tradició de les Santes patrones de Mataró. Les actuacions fetes permeten una nova lectura, una nova visió de la història de Santa Maria.

3. LA RESTAURACIÓ DELS LLIBRES SACRAMENTALS

El nucli central de l'arxiu està constituït pel fons parroquial, el conjunt orgànic de documents generats o rebuts per la parròquia de Santa Maria en l'exercici de les activitats i funcions que li han estat i li són pròpies. Notem que conté documentació del segle XIII fins als nostres dies, i que està format per 392 pergamins, un conjunt de tres metres lineals (ml) de documentació notarial originària de l'escribania de la rectoria, unes tres mil partitures musicals, un fons d'imatges propi i diversa documentació de formats múltiples. La secció central, sota l'epígraf *Església*, conté 45 ml de documentació en format paper, que dóna fe de la funció administrativa de la parròquia al llarg dels segles. Les seccions d'aquesta agrupació són:

- ESG. 1) Administració
- ESG. 2) Govern
- ESG. 3) Relacions amb institucions diverses
- ESG. 4) Registres sacramentals
- ESG. 5) Comunitat de preveres
- ESG. 6) Comunitats religioses

- ESG. 7) Confraries i gremis
- ESG. 8) Associacions religioses
- ESG. 9) Fundat, obres pies, hospital i fundacions
- ESG. 10) Ermites i capelles del terme

Els registres sacramentals (subsecció ESG. 4) constitueixen els assentaments individualitzats que certifiquen l'acompliment dels principals sacraments dels fidels de la religió catòlica. Està format per llibres relligats i per quaderns (en el cas dels esborranys). Tot plegat, s'hi troben dues-centes dinou unitats. Les dates extremes d'aquesta subsecció són el 1508 (data del primer llibre de baptismes) i el 1975 (els llibres posteriors, en fase encara activa, es custodien al despatx parroquial). El volum global de la subsecció és d'11'70 ml. Les sèries que conformen el conjunt són:

ESG. 4.1 Llibres de baptismes: 54 unitats (1508-1933)	3'30 ml
ESG. 4.2 Llibres de matrimonis: 26 unitats (1547-1965)	1'60 ml
ESG. 4.3 Llibres d'òbits: 25 unitats (1716-1975)	1'50 ml
ESG. 4.4 Llibres de confirmacions: 8 unitats (1712-1965)	0'30 ml
ESG. 4.5 Llibres de funerària: 34 unitats (1602-1822)	3'10 ml
ESG. 4.6 Llibres de «Varis funerària»: 14 unitats (1745-1926)	0'40 ml
ESG. 4.7 Esborranys de baptismes: 58 unitats (1809-1978)	1'50 ml

Des de 2005, l'equip del Museu Arxiu concentra els esforços de manera especial en la preservació i conservació de les tres primeres sèries de la subsecció: els llibres de Baptismes (B), els de Matrimonis (M) i els d'òbits (OB). Són els llibres més antics, els que tenen major valor legal (cada assentament està signat per una autoritat eclesiàstica), els que donen més informació històrica i, per tant, els més consultats pels usuaris de l'arxiu. Calculem que més del 80% de les consultes a l'arxiu tenen com a objecte aquestes sèries, especialment preuades pels genealogistes.

La conveniència de l'actuació està plenament justificada:

1) Els llibres sacramentals conservats al Museu Arxiu arranquen del segle XVI. Els de baptismes, concretament, comencen quaranta-set anys abans que el Concili Provincial de la Tarraconense ordenés portar els registres de batejats i difunts (1555), i mig segle abans que el Concili Tridentí dictés normativa sobre aquests afers (1563).

2) Els llibres sacramentals formen una col·lecció completa i gairebé ininterrompuda des dels seus inicis fins a l'actualitat, no afectada per robatoris, desastres o guerres. Tanmateix, els estudis sistemàtics de la informació que contenen poden proporcionar una perspectiva temporal, evolutiva i comparativa immillorable.

3) Els llibres sacramentals van ser generats amb funcions eclesiàstiques, però són avui un veritable registre públic de la població d'èpoques passades, en què el padró civil d'habitants era inexistent. Fins al segle XIX, la parròquia va ser el nucli orgànic de la vida social. En èpoques preindustrials, pràcticament el 100% de la població passava pels registres eclesiàstics.

4) Els llibres sacramentals contenen informació molt valuosa que pot dur els usuaris a estudis en camps tan variats com el demogràfic, el genealògic, l'etnològic, el geogràfic, el toponímic, el sanitari, etc.

En els darrers decennis, hem comprovat com la freqüent consulta i el pas del temps ha deteriorat els llibres esmentats. Es tracta d'un grup de cent cinc volums formats per lligalls cosits. L'enquadernació de la majoria de volums pertany a una intervenció de principis de segle XX. El material bàsic és el cartró recobert amb pergami o roba, amb llom de pell. El paper està relligat amb cordill i cola. Els registres es troben en ordre cronològic i cada llibre conté, a la capçalera o al final, un índex alfabètic que recull els cognoms del batejat/da, dels esposos o del difunt/a, segons el cas.

Per tal de reduir l'ús dels llibres, durant els anys 1987 i 1988 es van microfilmear la totalitat dels de baptismes, matrimonis i òbits, exceptuant algun exemplar molt malmès per l'acció corrosiva de la tinta ferruginosa que no permetia ni la més mínima manipulació. Es posà a disposició dels usuaris el joc de microfiches amb tres aparells lectors (un dels quals també és reproductor), es fotocopiaren els índexs i s'edità un manual amb la relació entre assentament, número de pàgina del llibre i número de microficha.

Amb l'existència de còpies en format microficha, va disminuir lleugerament la consulta directa dels llibres, però, per diverses raons, no es va poder arribar als nivells de restricció que desitjàvem.

Sigui com sigui, l'estat de conservació dels llibres de les sèries és deficient, i no es correspon amb l'altíssim valor documental que tenen. Tanmateix, des que es varen enquadrar la majoria, ara fa un segle, no hi ha hagut cap intervenció per millorar l'estat físic dels volums. En aquest sentit, la nostra institució està duent a terme un programa de restauració i conservació específic.

El pla específic d'intervenció recull l'actuació restauradora sobre vuitanta-set llibres, dels cent cinc existents. Tenim previst dividir les activitats en vuit fases, però això pot canviar per raons de pressupost i atès l'alt preu de la intervenció sobre els llibres més degradats.

S'han dut a terme les quatre primeres fases, sempre amb el suport econòmic de la Subdirecció General d'Arxius de la Generalitat de

Catalunya i del Patronat Municipal de Cultura de Mataró (avui Institut Municipal d'Acció Cultural). En aquest primer quadrienni (2005-2008) s'han restaurat cinquanta-quatre llibres, amb un cost que supera els 24.000 €. A cada fase hem inclòs un parell de volums amb molts factors de deteriorament, que comporten un cost més elevat. Tot i això, són avui vuit els volums malmesos que resten a l'espera d'una intervenció important i que, per raons de seguretat, estan en reserva i separats de la consulta: B5, B1, B18, B23, B24, M6, M8, M9.

De forma general, tots els llibres han rebut un tractament de neteja en sec, renovació del cosit del bloc, consolidació d'estrips i pèrdues, desacidificació d'algun full molt puntual, aplanat, laminat, i nova enquadernació a l'holandesa amb tela i llom de pell. Els llibres de restauració més costosa són els que tenen força fulls malmesos a causa, sobretot, de l'acidesa de les tintes ferrogàliques, que comporten feines de desacidificació i de laminació molt delicades.

S'està aprofitant aquesta intervenció per canviar de posició lligalls que, per error en l'enquadernació de principis del segle xx, es van col·locar malament. També s'han elaborat i rectificat índexs que no existien o que no estaven complets.

Els registres sacramentals de l'arxiu de la parròquia de Santa Maria són un bé documental d'un interès històric i cultural inqüestionables. Formen part del patrimoni documental de Catalunya, ja que s'inclouen en el supòsit de l'article 19.2.b de la Llei 9/1993, del 30 de setembre. D'acord amb la llei, des de la nostra institució s'ha vetllat per la classificació, la descripció, la preservació per duplicació (microfilmació) i la difusió d'aquest conjunt documental. Des de 2005 s'ha engegat el programa de la restauració física, directa i integral dels llibres.

Dels vuitanta-set volums objecte del programa, n'estan pendents de restauració trenta-tres. La nostra intenció és concloure el programa amb quatre anys més (2009-2012). Un cop els llibres estiguin en les millors condicions, iniciarem un pla de digitalització integral de les tres sèries. La digitalització ens aportarà una còpia de seguretat, facilitarà l'accés, comportarà una millora en les condicions de lectura i, sobretot, evitarà definitivament la consulta directa sobre els llibres. Estem convençuts que aquesta és la millor contribució que podem fer per preservar i conservar aquest valuós conjunt, el més consultat de l'arxiu de Santa Maria de Mataró, tresor documental de la nostra ciutat.

Estat dels llibres sacramentals abans i després de la restauració.

Vista de conjunt de la Sala de Síntesi.